

Wrocław, dnia 21 czerwca 2019 r.

dr hab. Rafał Wojciechowski, prof. nadzw. UWr
kierownik Pracowni Europejskiej Kultury Prawnej
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

RECENZJA
osiągnięć naukowych dr Elżbiety Loski
sporządzona w postępowaniu
o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

1. Przedmiot i kryteria oceny

Przedmiotem recenzji w postępowaniu habilitacyjnym, zgodnie z art. 18a ust. 7 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 roku, poz. 1789 ze zm.; dalej: „ustawa”), jest ocena czy osiągnięcia naukowe Habilitanta spełniają kryteria określone w art. 16 ustawy.

Zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy do postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną. Osiągnięciem, o którym mowa we wskazanym przepisie może być:

- 1) dzieło opublikowane w całości lub w zasadniczej części, albo cykl publikacji powiązanych tematycznie;
- 2) zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;

- 3) część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Szczegółowe kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego określa rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165; dalej: „rozporządzenie”). Zgodnie z treścią rozporządzenia ocena obejmuje zarówno osiągnięcia naukowo-badawcze (§ 3 oraz § 4 rozporządzenia), jak również dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz współpracę międzynarodową (§ 5 rozporządzenia).

2. Osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy

Habilitantka jak osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy, wskazała monografię pt. *Pozycja prawna aktorów w starożytnym Rzymie*, Warszawa 2018, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ss. 369.

Przedmiotem rozprawy habilitacyjnej jest pozycja prawna aktorów w starożytnym Rzymie. We wprowadzeniu do rozprawy (str. 14) Autorka deklaruje podjęcie badań nad pozycją prawną ludzi wolnych wykonujących zawód aktora, zaznaczając, że „pozycja prawna niewolników była bowiem na tyle silnie zdeterminowana przez ich *status libertatis*, że określenie wpływu wykonywanego zawodu na ową pozycję wydaje się niemożliwe”. We wprowadzeniu wskazano także, iż „zakres czasowy pracy obejmuje zasadniczo okres od pojawienia się aktorów w Rzymie do końca okresu klasycznego” (str. 14). Uzasadniając podjęcie tematu badawczego Wnioskodawczynie wskazuje na str. 19: „W dotychczasowej literaturze niedostateczny, w mniemaniu autorki, nacisk położony został na wzajemny wpływ pozycji społecznej i prawnej aktorów. Temu zagadnieniu nie poświęcono zbyt wiele miejsca, a można przypuszczać, iż zrozumienie tej korelacji pozwoli dziś na ustalenie sytuacji prawnej aktorów i jej przyczyn. Dlatego wydaje się zasadne ponowne podjęcie tej problematyki. Dodatkowym argumentem jest fakt, że kwestia statusu prawnego aktorów w starożytnym Rzymie nie została do tej pory opracowana w Polsce z prawniczego punktu widzenia”. Podjęty przez Wnioskodawczynię temat badawczy nie wydaje się fundamentalny i kluczowy dla rozwoju polskiej nauki prawa – ma

charakter raczej partykularny, może być jednak cennym źródłem refleksji nad społecznym kontekstem kształtowania się szczegółowych regulacji prawa rzymskiego.

Treść rozprawy jest zasadniczo zgodna z jej tytułem. Autorka analizuje pozycję prawną aktorów w prawie publicznym (rozdział III) i prawie prywatnym (rozdział V), szczególną uwagę poświęcając ciężącej na aktorach niesławie (rozdział IV). Oprócz kwestii prawnych, w początkowej części pracy poruszono także zagadnienia ogólnohistoryczne, filologiczne i społeczne (rozdział I i II), przy czym przedstawiono je w zakresie właściwym i stosownym dla podjęcia prowadzonej później analizy pozycji prawnej aktorów.

Pierwszy rozdział (s. 23-69) został zatytułowany „Zagadnienia ogólne”. Przedstawiono w nim podstawowe informacje dotyczące funkcjonowania teatru w starożytnym Rzymie, w ramach czego szczególną uwagę poświęcono organizacji widowni. W rozdziale przeprowadzono także analizy filologiczne poświęcone terminom stosowanym na określenie osób występujących na scenie oraz określeniom grup osób, do których zaliczano aktorów.

Rozdział drugi (s. 70-130) nosi tytuł „Pozycja społeczna aktorów”. Przedstawiono w nim podstawowe okoliczności dotyczące funkcjonowania aktorów w społeczeństwie, w szczególności – charakterystykę ról społecznych aktorów, w ramach której obszernie rozważano rolę edukacyjną, odnosząc je do rozróżnienia pozycji aktorów i oratorów. Autorka zajęła się również relacjami aktorów z publicznością.

Rozdział trzeci (s. 131-160) został zatytułowany „Pozycja aktorów w prawie publicznym”. Przeanalizowano w nim przede wszystkim problem korzystania przez aktorów z uprawnień obywatelskich. Omówiono także zagadnienie stowarzyszeń aktorów.

Rozdział czwarty (s. 161-237) nosi tytuł „Problematyka niesławy ciężącej na aktorach”. Zawarto w nim rozważania dotyczące przyczyn i symptomów aktorskiej niesławy, a także problemów odpowiedzialności aktorów, w szczególności odpowiedzialności za słowa wypowiedziane na scenie.

Rozdział piąty (s. 238-312) został zatytułowany „Pozycja aktorów w prawie prywatnym i obrocie prywatnoprawnym”. Znajduje się w nim charakterystyka statusu aktorów na tle instytucji prawa rodzinnego, prawa spadkowego oraz prawa zobowiązań, a także występowania aktorów jako świadków przy czynnościach prawnych i procesowych. Można wyrazić pewne wątpliwości co do sformułowania tytułu tego rozdziału, który zdaje się sugerować, że „obrot prywatnoprawny” jest płaszczyzną analiz odmienną od „prawa prywatnego” – trudno zatem odnaleźć przesłanki wskazujące na zasadność umieszczenia w tytule rozdziału sformułowania

„i w obrocie prywatnoprawnym”, tym bardziej, że charakterystyka udziału aktorów w obrocie prywatnoprawnym nie stanowi dominującej części rozdziału.

Monografia ma niewątpliwie charakter naukowy. Zostały w niej zastosowane metody badawcze właściwe pracom naukowym z zakresu nauk prawnych, w szczególności – z zakresu prawa rzymskiego oraz historii prawa. Monografię należy również uznać za oryginalną. Dotyczy ona zagadnienia, które w literaturze polskiej nie było dotychczas przedmiotem kompleksowej analizy. W punkcie 3 wstępu do rozprawy (zatytułowanym „Stan badań”) Autorka przywołała monografię dotyczące zagadnienia stanowiącego temat rozprawy, zaznaczając, że w większości mają one charakter historyczny, z niewielkim odniesieniem do wątków prawnych. Jedyną zbieżną tematycznie monografia prawnicza to publikacja holenderskiego autora J.E. Spruita *De Juridische en Sociale Positie van der Romeinse Acteurs* (Assem 1966), która – jak wskazuje Autorka (s. 18) – „ukazała się wyłącznie w języku niderlandzkim, co z pewnością wpłynęło na ograniczenie grona jej odbiorców”, a ponadto „od czasu jej ukazania się odkryte zostały nowe teksty źródłowe, które nie mogły zostać w niej uwzględnione”.

We wstępie do monografii został zawarty punkt 4 zatytułowany „Cel badań”. Wskazano w nim, że: „zamierzeniem autorki jest przedstawienie statusu aktorów w poszczególnych sferach prawa rzymskiego, takich jak prawo rodzinne, spadkowe, procesowe czy – wreszcie – prawo publiczne” (s. 19). Autorka nie przedstawia z osobna ogólnych tez oraz hipotez monografii – twierdzenia o charakterze tez i hipotez można wywodzić z charakterystyki przedstawionych przez Autorkę celów szczegółowych pracy. W punkcie 4 wstępu do monografii (zatytułowanym „Cel badań”) Wnioskodawczyni wskazuje cele częściowe, do których należą: „skontrastowanie pozycji aktorów i oratorów”, „sprawdzenie, czy wszyscy występujący na scenie byli równi w świetle prawa”, „ustalenie, czy aktorzy w starożytnym Rzymie byli obciążeni infamią” oraz stwierdzenie, „czy aktorki były traktowane gorzej ze względu na swoją płeć” (s. 19-21). Powyższe cele częściowe zostały sformułowane w sposób pozwalający wywiedzenie na ich podstawie hipotez monografii, które były weryfikowane w ramach analiz szczegółowych.

Dr Loska zrealizowała zarówno cel główny, jak i cele częściowe pracy. W zakończeniu rozprawy Wnioskodawczyni odniosła się do celów pracy sformułowanych w jej wstępie, przedstawiając zwięźle, jaką treść przybrały ustalenia poczynione w rezultacie realizacji celów (np. „Przeanalizowane źródła pozwoliły także dojść do wniosku, że pozycja prawna aktorek była gorsza od sytuacji aktorów – str. 318). Treść zakończenia – zgodnie z zamysłem pracy – eksponuje związki pomiędzy statusem społecznym aktorów a treścią unormowań prawnych

dotyczących aktorów. Należy również podkreślić, że Habilitantka nie ogranicza się do sprawozdawczego przedstawienia wyników dotychczasowych badań, lecz dąży także do formułowania własnych stanowisk. Analiza źródeł podejmowana przez Habilitantkę nie jest wartością samą w sobie, lecz stanowi punkt wyjścia dla formułowania jej własnych, samodzielnie przyjętych stanowisk lub weryfikacji poglądów dotychczas wyrażanych w literaturze przedmiotu. Można także stwierdzić, że rozprawa została przygotowana w sposób odpowiadający wymaganiom stawianym pracom naukowym. Habilitantka w sposób rzetelny uzasadnia formułowane przez siebie wnioski i stanowiska przytoczonym materiałem źródłowym. Wykorzystane źródła oznacza i przywołuje w sposób prawidłowy i czytelny. Rozprawa zawiera również satysfakcjonującą liczbę odwołań do literatury przedmiotu – zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Język rozprawy jest w pełni zrozumiały.

We wstępie do monografii został zawarty punkt 2 zatytułowany „Podstawa źródłowa”. Autorka wskazuje w nim, na podstawie jakich źródeł będą prowadzone analizy objęte treścią rozprawy. Punkt ten odnosi się do kwestii metodologicznych. Na str. 15 Autorka zaznacza, że „podstawę badawczą przedstawianej pracy stanowią źródła zarówno jurystyczne, jak i nieprawnicze, w tym także dzieła literatury pięknej (...). Uwzględnione teksty prawnicze pochodzą głównie z okresu prawa klasycznego, zamieszczone są jednak przede wszystkim w poklasycznych Digestach i Kodeksie justyniańskim. Elementem badań jest także próba ustalenia historyczności tych tekstów. Niekiedy do uzyskania właściwego obrazu rozwoju instytucji niezbędne jest wzięcie pod uwagę możliwości interpolacji tekstu”. Na str. 17 wskazano: „Nie wszystkie teksty źródłowe są równie wiarygodne, fragment pochodzący z *Historiae Augustae* jest mniej rzetelnym źródłem informacji niż urywek z Digestów. Niekiedy jednak, z braku jakichkolwiek innych przekazów, z dużą ostrożnością wykorzystano i takie relacje”. Metodologia zastosowana w pracy jest dobrana prawidłowo i odpowiada przyjętej przez Habilitantkę koncepcji badań.

Pewne zastrzeżenia można wyrazić na tle sposobu zatytułowania i ukształtowania treści trzech rozdziałów pracy poświęconych zagadnieniom prawnym, tj. rozdziałów III, IV i V. Rozdziały III i V zostały wyróżnione w ramach dychotomicznego podziału prawa na prawo publiczne i prawo prywatne – noszą (odpowiednio) tytuły „Pozycja aktorów w prawie publicznym” oraz „Pozycja aktorów w prawie prywatnym i obrocie prywatnoprawnym”. Rozdział IV dotyczy natomiast wyodrębnionego zagadnienia szczegółowego, jakim jest niesława – nosi tytuł „Problematyka niesławy ciążyącej na aktorach”. Umieszczenie analiz dotyczących

niesławy w samodzielnym rozdziale mogłoby sugerować, że nie dotyczą one ani prawa publicznego, ani prawa prywatnego. Poświęcenie problematyce niesławy odrębnego rozdziału – z uwagi na szerokie ramy prowadzonych rozważań, ich kompleksowy charakter i wpływ na swoisty status prawny aktorów – wydaje się zabiegiem zasługującym na aprobatę.

Podsumowując tę część rozważań można wskazać, że mocną stroną monografii, decydującą o jej wysokiej wartości naukowej, jest warsztat badawczy Autorki. Podjęta przez Autorkę analiza źródeł ma charakter krytyczny i jest prowadzona ze starannym uwzględnieniem literatury przedmiotu oraz kontekstu historycznego i językowego, co pozwala formułować wartościowe konkluzje. Świadczy o tym np. akapit znajdujący się na str. 172 – „W urywku tym Gaius podkreślił, że w żadnej części edyktu nie było katalogu osób dotkniętych niesławą. Stwierdził za to, że o osobach, którym pretor odmówił prawa do *postulare pro alio*, a także możliwości korzystania z usług kognitora lub prokuratora mówiło się, że są naznaczone niesławą – Gaius użył słowa *ignorantia*. W jego czasach sankcja ta już jednak nie istniała – wyszła z użycia, ponieważ zanikł urząd cenzora, nie było zatem komu podejmować decyzji o jej nałożeniu. Niewykluczone jednak, że zostawiła ślad w postaci terminologii. Słowo *ignominia* (a także *notatio* i *turpitudō*) często używane było zamiennie ze słowem *infamia*. Prawdopodobnie zatem Gaius użył go w znaczeniu nietechnicznym, niezwiązanym z urzędem cenzora. W jego rozumieniu oznaczało po prostu niesławę, czy też, dokładniej, pozbawienie dobrego imienia”.

Pewną niedoskonałością rozprawy, która nie wpływa jednak istotnie na jej wartość, jest konstrukcja rozdziałów rozprawy, w których brakuje uwag wprowadzających, które naświetlałyby treść rozważań prowadzonych w rozdziale, główne kierunki analiz i ich związek z realizacją celów pracy. W każdym z rozdziałów Autorka przystępuje od razu do rozważań merytorycznych (od „Uwag wstępnych” rozpoczyna się jedynie rozdział IV, jednak również ten fragment ma charakter merytoryczny). Autorka sygnalizuje treść każdego z rozdziałów we wprowadzeniu (s. 21-22), jednak fragment ten ma charakter bardzo zwięzły i nie daje wystarczającej informacji o istocie wyodrębnienia poszczególnych rozdziałów.

3. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze, współpraca naukowa i popularyzacja nauki

Rozporządzenie wymienia w § 3 oraz § 4 kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych, a w § 5 kryteria oceny osiągnięć w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej.

Wnioskodawczyni jest Autorką 2 monografii, 20 artykułów naukowych (w tym 7 w języku angielskim oraz 1 w języku włoskim) oraz 1 recenzji naukowej. Dorobek ten można ocenić jako ilościowo stosunkowo skromny. O ocenie dorobku powinna jednak ostatecznie rozstrzygać jakość, a nie ilość. Artykuły dr Loski dotyczą bowiem wielu zagadnień. Dają w ten sposób świadectwo wszechstronności zainteresowań Habilitantki w różnych zakresach badawczych prawa rzymskiego.

Na podkreślenie zasługuje sposób doboru przez dr Loskę materiału źródłowego dla artykułów naukowych. Otóż Habilitantka posługuje się nie tylko tekstami prawa rzymskiego, ale swoje rozważania lokuje precyzyjnie na tle epoki dzięki różnorodnym tekstom pochodzącym od starożytnych historyków, pisarzy i filozofów.

Teksty Wnioskodawczyni z zasady zawierają łatwą do zidentyfikowania tezę, a wnioski zawarte w ich zakończeniach wnoszą do nauki prawa rzymskiego oryginalne poglądy Autorki. Zwraca także uwagę bardzo dobrej jakości język używany w tych opracowaniach oraz sposób prowadzenie narracji, który zaciekawia i nie nuży nawet przy dłuższej lekturze. Te aspekty warto podkreślić, zwłaszcza w czasach reform szkolnictwa wyższego, które zakładają, że polscy badacze powinni przejść w szerszym niż dotąd zakresie do udostępniania swoich poglądów w nauce światowej.

Habilitantka wygłosiła 9 referatów na zagranicznych konferencjach naukowych oraz 20 referatów na krajowych konferencjach naukowych. Uczestniczyła również w organizacji 2 krajowych i 1 międzynarodowej konferencji naukowej.

Wnioskodawczyni była głównym wykonawcą i wykonawcą w dwóch grantach Narodowego Centrum Nauki oraz stypendystką Fundacji z Brzezia Lanckorońskich.

Od stycznia 2019 r. Wnioskodawczyni jest sekretarzem redakcji czasopisma Zeszyty Prawnicze.

4. Osiągnięcia dydaktyczne

Od momentu zatrudnienia na umowę o pracę Habilitantka prowadzi co roku ćwiczenia z prawa rzymskiego dla studentów prawa. Ponadto prowadzi ćwiczenia z publicznego prawa rzymskiego dla studentów administracji. W roku akademickim 2009/10 prowadziła także z tego przedmiotu wykład kursowy dla studentów administracji niestacjonarnej.

W roku akademickim 2013/14 prowadziła na WPiA UKSW ćwiczenia ze wstępu do prawoznawstwa dla studentów administracji stacjonarnej. Oprócz tego w latach 2006 -2009 prowadziła ćwiczenia z przedmiotu „Rzymskie korzenie prawa prywatnego” na Wydziale Europeistyki Uniwersytetu Warszawskiego

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora i zatrudnieniu na stanowisku adiunkta dr Loska prowadzi wykłady monograficzne dla studentów kierunków prawo i administracja. Rozpoczęła zajęciami z rzymskiego prawa karnego. Od kilku lat przedmiot ten prowadzi w języku angielskim, jako: *The Criminal Law of Romans*. W związku z poszerzeniem swoich zainteresowań naukowych od roku akademickiego 2014/15 prowadzi także wykład *The Legal Status of Actors in the Roman Private and Public Law*, czasem rozbudowywany jako *The Position of Persons in Roman Public and Private Law*.

Habilitantka była opiekunem dwóch studentów I roku Wydziału Prawa i Administracji UKSW, którzy wygrali Olimpiadę Historyczno-prawną, organizowaną w 2014 r. przez Uniwersytet Warszawski.

5. Osiągnięcia organizacyjne

Od 2003 roku Habilitantka pełni nieprzerwanie funkcję sekretarza Katedry Prawa Rzymskiego Wydziału Prawa i Administracji UKSW. Niemal co roku bierze także udział w pracach zespołu d/s weryfikacji dokumentów podczas rekrutacji na kolejne lata akademickie.

W roku akademickim 2007/2008 dr Loska została wyznaczona Pełnomocnikiem Dziekana d/s Praktyk studenckich. Z funkcji tej zrezygnowała ze względu na wyjazd stypendialny do Rzymu.

Habilitantka współorganizowała następujące konferencje naukowe:

1. XXIII Zjazd Historyków Państwa i Prawa „Prawo na przełomie epok”, Warszawa-Zegrze, 17-19 września 2010 r.
2. Ogólnopolskie Sympozjum Romanistów „Rzymskie wzory współczesnych rozwiązań prawnych”, Sucha Beskidzka, 1-4 maja 2013 r.
3. Międzynarodową konferencję *Diritto romano ed attualità* na temat „Assemblee popolari”, Sucha Beskidzka 29 kwietnia-3 maja 2017 r.

4. Konkluzje

Oceniając, że monografia naukowa dr Elżbiety Loski pt. *Pozycja prawna aktorów w starożytnym Rzymie* (Warszawa 2018, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, ss. 369) może być uznana za osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 1 i 2 ustawy, a także biorąc pod uwagę, że Habilitantka odpowiednim w stopniu spełnia kryteria określone w § 3-5 rozporządzenia, należy stwierdzić, że **dr Elżbieta Loska posiada osiągnięcia naukowe uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej prawo oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową**. Wobec powyższego uważam, że Wnioskodawczyni spełnia warunki określone w art. 16 ustawy i może być dopuszczona do dalszych czynności w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. Opowiadam się za przeprowadzeniem dalszych czynności w tym postępowaniu oraz za podjęciem w przyszłości uchwały nadającej dr Elżbiecie Losce stopnia naukowego doktora habilitowanego.

R. Wyciedowski